

Goran FILIPI
Pedagoški fakultet u Puli
Medulinska 3, HR-52100 Pula

ISTARSKA ORNITONIMIJA: DJETLOVKE

Članak obrađuje nazive za ptice iz reda djetlovki (Piciformes) u pet istarskih idioma (istromletački, istriotski, istrorumunjski; hrvatski i slovenski dijalekti), a ravnopravno se raspravlja i o mugliškim ornitonimima iz literature. Obrađeno nazivlje dio je opsežnije ankete koju smo proveli u više navrata, s prekidima, od 1984. do 1992. g. u preko 150 mjesta u Istri i na otoku Krku. Sam korpus ima oko 9000 ornitonima od kojih smo veći dio sami prikupili na terenu, a manji dio pocrpili iz literature.

0.

Usporednom analizom nazivlja na kompleksnom istarskom jezičnom prostoru, pokušava se rasvijetliti podrijetlo i postanje ornitonima. Nazivi se ne promatraju izolirano, već se uvijek uspoređuju s ornitonimima iz okolnih područja, a i šire. Na koncu članka daje se pregledan popis svih na terenu zabilježenih ornitonima, kao i ornitonima iz literature koji se tiču istarsko-kvarnerskog prostora.

0.1.

Iz tehničkih se razloga nazivlje u ovom radu ne bilježi međunarodnom fonetskom transkripcijom, nego su nazivi iz svih idioma prikazani jedinstveno, prilagođenom hrvatskom latinicom – dodano je nekoliko znakova, kao npr. *ś*, *ŷ*, *ʒ* i sl., koji su uobičajeni u radovima ovoga tipa pa ih ne treba posebno tumačiti. Ornitonimi iz pisanih izvora vjerno se prenose; da ne bi došlo do zabune, obilježeni su križićem (+).

Svaki je zabilježeni ornitonim opremljen naglasnim znakom. Valja imati na umu da vrijednost naglasnoga znaka nije jednaka za sve idiome; naglasak se bilježi kako je uobičajeno u literaturi za pojedini idiom, osim za istrorumunjski. Za potonji smo idiom upotrebljavali isto naglasno znakovlje kao i za hrvatske govore u

Istri, jer je istrorumunjski naglasni sustav potpuno kompromitiran, pa je danas identičan hrvatskome. I još jedna napomena: kako je naglasni sustav slovenskih govora u Istri netonemskoga tipa, tako ga i bilježimo, ali dvoznačnim sustavom – jer u tim dijalektima otvorenost vokala *o* i *e* nije razlikovna.

1.

Red djetlovki u Istri je prisutan samo s jednom porodicom, porodicom djetlića (Picidae). Uz pomoć naših informanata, lovaca i lugara utvrdili smo prisutnost slijedećih vrsta: vijoglav (*Junx torquilla*), veliki djetlić (*Picoides major*), crveno-glavi djetlić (*Picoides medius*), crna žuna (*Dryocopus martius*) i zelena žuna (*Picus viridis*).

1.1.

Nazivi za velikoga djetlića u prvom redu označuju tu vrstu, a u uporabi su (osim sintagmi) i kao opći nazivi za ostale vrste; za vijoglava samo djelomično.

2. *Junx torquilla*.

Morfološki ova ptica nimalo ne nalikuje ostalim djetlovkama, no sličan način života i vladanja ostalim vrstama ove porodice u pučkoj ju je svijesti doveo u svezu s njima, pa odatle zajednički hiperonim (kako je već rečeno ne u svim mjestima – čak ni u svih informanata istoga mjesta).

2.1.

Najveći broj naziva dugujemo neobičnom i uočljivom uvijanju glavom: »Pogosto nenavadno zavija vrat« (GREGORI 193); »Značilno za njo je, da v nevarnosti šopiri perje in vrti glavo na dolgo iztegnjenem vratu« (GREGORI 194), pa će se najprije raspraviti nazivi toga tipa.

2.1.1.

Za istromletački raspoložemo sljedećim oblicima: *štorzikòlo* (Savudrija), *storkòlo* (Krasica, Pertići), *štoržikòlo* (Brtonigla, Šverki), *stortokòlo* (Pićan), *štorkòlo* (Grožnjan), *štortikòlo* (Višnjan).

Za Oprtalj, Kopar, Veli Lošinj i Piran Rosamani je zabilježio +*colostorto*, a u Zudinija za mugliški nalazimo oblik +*kuolstuórt*.

Navedeni ornitonimi složenice su od *štorzi*, *storzi*, *štorži* + kolo – prvi je element ovih složenica 3. l. glagola *stòrfer*, *stòrzer* ‘uvijati’, ROS 1097 (< *extòrquere*, REW 3094), a drugi *colo* ‘vrat’, ROS 230 (< *còllum*, REW 2053) – odnosno *storto*, *štorto* + kolo – prvi je element particip prošli istoga glagola.

Oblik *štortikòlo* po svoj je prilici nastao kontaminacijom oblika tipa *storto* onima tipa *storzi*.

Moguće je da je do promjene pozicije elemenata složenica u oblicima s početnim *storto*- došlo djelovanjem složenica s inicijalnim *storzi*-, jer u duhu je istro-

mletačkog (i mletačkoga općenito) "imenica + pridjev", a ne obratno, u složenicama toga tipa. I navedeni Rosamanijev i Zudinijev ornitonim imaju isti ustroj, "imenica + pridjev", a također i mletački repertoari s kojima raspolažemo navode nazive ista značenja i ustrojstva: *colo-storto* (GIGLIOLI 207 – za Veneto), *colo-storto* (BOERIO 181), *colostòrto* (PIGAFETTA 80). No do inverzije elemenata moglo je doći i pod utjecajem čakavskog okruženja, što je i vjerojatnije, tim više što nijedan mletački repertoar nema složenicu tipa "pridjev + imenica" u paradigmatičnom nazivu za vijoglava.

Giglioli, str. 207, za Veneto bilježi i oblike *storzicolo* i *cao-storto* (i Boerio, str. 132, ima *caostorto*) – prvi element potonje složenicu je *cao* 'glava' (< *caput*, -ite, REW 1668).

2.1.2.

Isti je sadržaj u hrvatskim idiomima izražen sljedećim nazivima: *zavijãč* (Krasica, Soldatići, Pačići), *zavijãč* (Kringa), *zavijãč* (Žbandaj, Baderna, Vrsar, Draguzeti, Katun, Vela Traba), *zavijãc* (Funtana), *zavijãš* (Beram), *savijãč* (Bankovići) – izvedenice na -ač, -ac ili -aš od glagola *zavijati* (SKOK III/600); *vijoglãvka* (Žminj), *vijoglãvac* (Pićan), *vijoglãvac* (Motovun, Katuni) – složenicu od glagola *viti*, *vijati* (SKOK III/600) + izvedenice na -ka ili -ac od *glava* (SKOK I/566).¹

Posuđenice su iz čakavskoga istromletački *zavijãč* (Buje, Oprtalj, Tar, Labinci, Vrsar), *zavijãc* (Funtana), *vijoglãvka* (Žminj) – bez adaptacije – i *žavijãc* (Motovun), *žavijãc* (Tar), *živijãc* (Šverki) – s prilagodbom na fonetskoj razini.

2.2.

Nazivi koji ne uobličuju sem 'uvijanje vratom' malobrojni su.

2.2.1.

Za mugliški u Zudinija nalazimo +*furmijár*, izvedenicu na -ar od mugl. *furmi-ja* 'mrav', ZUDINI 50 (< *formica*, REW 3445): »Njemu (sc. vijoglavu) su naime glavna hrana mravi i njihovo leglo« (GJURAŠIN 313).

U istom je značenju Giglioli, str. 207, za Istru zabilježio +*formichiere*, za Friuli *furmiar*, a za Veneto *formighèr* i *becaformighe*. Pirona, str. 360, navodi *furmiâr*, a Boerio, str. 72, *becaformighe*.

¹ Usp. *vijoglav*, *vijoglava*, *vijoglavka* 'torcicollo (ucello)' (PARČIĆ 1108); *vijoglava* (u Srijemu) 'Junx torquilla' (KARADŽIĆ 109); *vijoglav*, *vijoglava*, *vijoglavac*, *vijoglavka* 'Junx torquilla' (ARJ XX/871); *vijeglãvka* 'Junx torquilla' (PLETERŠNIK II/769); *vijoglav* (Martijanec), *vijoglava*, *vijoglavac*, *vijoglavka* (Kutjevo) – HIRTZ 537; *vrtoglava* (Bačinovići) – HIRTZ 554; *vrtoglavac*, *vrtoglavka* (Strmec – Pregrada) – HIRTZ 555; *svijoglavka* (u Sv. Ivanu Zelini) – HIRTZ 468.

Sami smo u Istri po sadržaju srodne nazive zabilježili samo za slovenske i hrvatske govore, ali u značenju 'Picoides major' (v. niže).²

2.2.2.

U čakavskim smo govorima zabilježili još nekoliko naziva koji ne uobličuju sem 'uvijanje vratom': *sîrkar* (Praćana), *sîrkar*, *sîrkarić* (Krušvari), izvedenice na *-ar* + *-ić* od *sîr* 'siv' (SKOK III/231)³: »Vijoglav je odozgora svietlo pepeljaste boje« (GJURAŠIN 311); *pljûkavica* (Čepić), *pljûkavac* (Blaškovići) – izvedenice na *-ica* odnosno *-ac* od *pljukati* 'pljuvati' (SKOK II/692): »U mravinjak pruži svoj dugački jezik, na koji se zagrizu i priliepe biesni mravi. Onako nakrcan jezik naglo uvuče, da ga za čas i opet isplazi« (GJURAŠIN 313).

Istrorumunjski *pljûkavica* (Šušnjeвица, Nova Vas) posuđenica je iz okolnih hrvatskih govora.

3. Picoides major.

Pučki nazivi za ovu vrstu ujedno su i hiperonimi za sve Picidae.

3.1.

Djetlovke »so srednje veliki do majhni ptići, imaju močan, dletast kljun, z njim delajo luknje v debla, razkopavajo trhel les in pobirajo iz njega ličinke žuželk« (GREGORI 193); »Snažan i oštar kljun neobično je prikladan da posluži kao dljetto (BREHM 361). I upravo ovoj osobini (udaranju kljunom o koru drveta) dugujemo najveći broj pučkih naziva, pa ćemo s njima i započeti.

3.1.1.

U istromletačkom i istriotskom u uporabi su sljedeći ornitonimi: *bekacòki* (Bertoki, Savudrija, Škrinjari, Pertići, Kanfanar, Veli Vrh – Pula), *bekacóki* (Galižana), *bekacòko* (Lucija, Umag, Buje, Grožnjan, Oprtalj, Svetvinčenat, Veli Vrh – Pula, Šišan, Pićan), *bekacòto* (Žminj) (promjena *k* → *t* u drugom dijelu složenice), *bekasòko* (Bivje), *bekasòki* (Šišan), *bekašóki* (Galižana) – složenice od istromlet. *beka*, 3. l. gl. *bekar* 'kljuvati, kljucati' (mlet. *becar*, BOERIO 72 < izvedenica od *beccus* 'kljun', REW 1013 + *coki*, *coko*, *soki*, *soko* 'panj(evi)' (mlet. *zoco*, BOERIO 814 odnosno *soco*, DURANTE 212 < *söccus*, REW 8052; *bekalènjo* (Brtonigla, Motovun, Labinci, Višnjan, Gradinje, Pirelići) – složenica od *beka* + istromlet. *lenjo* 'drvo' (mlet. *legno*, BOERIO 365 < *lġgnum*, REW 5034); *baticòk*

² Za hrvatski Hirtz u značenju 'Junx torquilla' ima: *mravar* (Nin), *mravinac* (Dubrovnik), *mravinjak*, *mravozub*, *mravozubac* (Dubrovnik i okolica) – HIRTZ 284; *mravožder* – HIRTZ 285. U istom značenju i ARJ: *mràvinjâk*, *mravinjac* (VII/43). Srodne oblike nalazimo i u Pleteršnika, *mravljînčar* i *mravlják* (PLETERŠNIK I/608), ali u značenju 'Caprimulgus europaeus', što je zacijelo pogreška.

³ Usp. *sirkast*, *sirgast* (Kobac je sirkast) – HIRTZ 430.

(Lovreč), *baticòko* (Krasica, Šverki, Vižinada, Tar, Funtana, Vrsar, Barban, Krnica, Vodnjan, Fažana), *baticòki* (Veli Vrh – Pula), *batisòko* (Strunjan) – složenice od *bati*, 3. l. istromlet. gl. *bater* ‘tući’ (mlet. *bater*, BOERIO 68) < *battuëre*, REW 996 + *cok, coco, coki, soko*; *batilènjo* (Pirelići, Plomin) – složenica od *bati* + *lenjo*; *pikjacòko* (Medulin) – složenica od *pikja*, 3. l. istromlet. gl. *pikjâr* ‘tući’ (mlet. *piciàre*, DURANTE 143) < **pikk-*, REW 6494 + *coko*.

U istriotskom govoru u Balama zabilježili smo *bekosòko fiorèl*, sintagmu od složenice *bekosòko* (regresivna asimilacija na daljinu *a-o > o-o*) + *fiorèl* (umanjenica na *-el* od *fior* ‘cvijet’, mlet. *fiòr*, BOERIO 274 < *flos*, *-òre*, REW 3382) – epitet zbog živih boja ptice.

Giglioli je za Istru zabilježio +*beccazocco* ‘Picoides major’, str. 201, i +*becca-zocco verde* ‘Picus viridis’, str. 206, a za Veneto *battilegno* ‘Picoides major’.⁴

3.1.2.

Posuđenice su iz istromletačkoga čakavski *bekacòko* (Marušići, Svetvinčenat, Krnica Luka), *bekacòk* (Bale), *bekacòk* (Škatari, Pomer), *mìci baticòk* (Strmac) – potonji je naziv hibridna sintagma, prvi je elemenat domaći: epitetom se postiže opozicija *mići baticok* vs. *vèli baticòk* ‘Picus viridis’ –; *bekalènj* (Soldatići); *bekasòki* (Vidaci); *baticòk* (Baderna, Gradina, Marići, Krasica, Petehi, Barban, Rakalj, Pićan, Šumber, Plomin, Veli Golji, Breg, Trget, Skitača), *baticòko* (Funtana), *batìcòko* (Premantura, Vodnjan), *batìcòk* (Vrsar), *batìcòk* (Hreljići, Filipana, Marčana, Premci, Roč, Foršići, Lupoglav), *batìcòk* (Čiritež); *batilènjo* (Žbandaj, Valtura, Gradinje).

Zabilježili smo i dvije posuđenice iz istromletačkoga kojih u jeziku davaocu više nema: *peštalènjo* (Skitača) – složenica *pešta*, 3. l. istromlet. gl. *peštâr* (mlet. *pestâr* ‘Ammaccare una cosa per ridurla in polvere’, BOERIO 496) < *pìstāre*, REW 6536 + *lenjo*; *papacòk* – složenica od *papa*, 3. l. istromlet. gl. *papâr* ‘papati’ < *pappāre*, REW 6214 + *còk*.

Valja napomenuti da su se oba oblika mogla formirati u čakavskome gdje normalno funkcioniraju istromletačke glagolske posuđenice *peštât* i *pâpati*.

Ornitonim *còkar* (Baderna, Cerovlje) mogao je nastati reduciranjem posuđenih oblika tipa *baticok*, *bekacok* i sl. tako što je na reducirani oblik nadodan dočetak *-ar*, no do naziva je moglo doći i jednostavnom derivacijom istromletačke posuđenice *còk*.

Također su posuđenice iz istromletačkoga slovenski *bekačòko* (Dragonja), *bekacòt* (Škofije) – promjena *k* → *t* kao u žminjskomletačkome *bekacòto* –, *bekacòk*

⁴ Usp. i sardski *bicca-linna* ‘Picoides minor’, GIGLIOLI 204.

(Dekani), *bekacóki* (Šmarje), *bekačóki* (Šmarje, Korte); *baticóko* (Plavje, Dekani, Pobegi, Prade), *baticóki* (Malija), *batičóki* (Korte), a istrorumunjski *batilênju* (Šušnjeвица) može biti posuđenica i iz istromletačkoga i iz okolnih hrvatskih govora.

3.1.3.

U Rovinju smo za istriotski zabilježili naziv *péikjo* (< *pīcus* ‘djetlić, žuna’, REW 6484a). Latinski ornitonim *pīcus*, -ī André, str. 128, navodi u značenju ‘*Picoides major*’, ‘*Picoides minor*’, ‘*Dryocopus martius*’ i ‘*Picus viridis*’.

Medulinskomletački ornitonim *pikjatèlo* umanjenica je na -*elo* od *pikjo*.

Pinguentini za Trst navodi +*picoto*, također umanjenicu, ali na -*oto*, u značenju ‘*Picoides major*’ i ‘*Picus viridis*’.

Giglioli, str. 201, za Friuli donosi *picc* ‘*Picoides major*’ – Pirona, str. 746 ima *pic* u značenju ‘najčešće *Dryocopus martius*’.

Oblik *tikjo* (Ližnjan) posuđenica je iz istromletačkoga (promjenu inicijalnog fonema, *p* → *t* vjerojatno dugujemo onomatopeji).

3.1.4.

Čakavski nazivi slavenskog podrijetla tipa *detel* uobličuju sem ‘dupsti’: *detěl* (Beletičev Brijeg, Gradinje), *detêl* (Vrh), *dêtelj* (Lindar), *dêtelj* (Katuni), *mâli detëlj* (Blaškovići), *dîvji dêtelj* (Ičići) – potonja dva naziva (sintagma *mâli* odnosno *dîvji* + *dêtelj*) u opoziciji su s nazivima, također sintagmama, za vrstu *Picus viridis* u ovim mjestima (v. niže) –, *dîtel* (Čepić), *dîtelj* (Petehi, Draguzeti), *dîtel* (Mali Brgud). U štokavskom govoru u Peroju u uporabi je ornitonim *djètlīć*, umanjenica na -*ić*.⁵ U osnovi je ovih naziva praslavenski *dъlbtъlъ (BEZLAJ I/99; SKOK I/413).⁶

Oblik *dubâč* (Gajana, Veli Vareški) recentnija je tvorevina iste etimologije.⁷ Posuđenica je iz okolnih hrvatskih govora istrorumunjski *dumbuâču* (Kostrćan, Nova Vas, Jesenovik) – s rumunjskim određenim članom -*u* za m. r. i umetnutim -*m*- (usp. čak. *dîmbok* ‘dubok’).

3.1.5.

Naziv *tucidrîvo* (Veli Golji, Brovinje) vjerojatno valja smatrati prevedenicom istromletačkih oblika tipa *batilenjo* i sl., jer na širem hrvatskom jezičnom prostoru

⁵ Usp. *djetao*, *djeteo* ‘picchio (uccello)’ (PARČIĆ 100); *djetao* ‘*Picus varius*’ (KARADŽIĆ 189); *djêtao* ‘*pīcus*’ (ARJ II/452); *dêtel*, *dêtelj* (PLETRŠNIK I/133). U Hirtza za rod *Picoides* nalazimo: *detel* (Labor u Hrv., Trebarjevo, oko Varaždina), *detelj* (oko Martijanca), *detlić* (Svilajnac u Srb.) – HIRTZ 85; *dîtelj* (Obrovac, Gradište), *dîtel* (Lič, Krivi Put, Senj) – HIRTZ 87.

⁶ Oba autora navode i druga rješenja.

⁷ Hirtz, str. 99, bilježi *dubač*, ali u značenju ‘*Sitta europaea*’.

ne nalazimo paralela. Ornitonim je složenica od *tuci*, imp. gl. *tući* (SKOK III/518) + *drivo* ‘drvo, stablo’ (SKOK I/438).

Izvedenice od *tući*: *tučnjāk* (Štrped) – na -ak, *tukāč* (Brus) – na -ač, *potukjāč* (Brseč) – na -ač s prefiksom *po-*; od *tucati*: *tūcavac* (Brušić) – na -ac; od *probijati* (SKOK III/161): *probijāč* (Mavri) – na -ač; od *kljuvati*, *kljovati* ‘udarati kljunom’ (SKOK II/106): *kljuvāč* (Motovun, Tinjan, Krmed, Barban, Režanci, Bankovići), *kljuvāč* (Marići, Kanfanar), *kljuvuāč* (Salambati), *kljovāč* (Sveti Petar u Šumi, Pariži) – na -ač, *kljuvāča* (Vele Mune, Male Mune) – na -ača.⁸

3.1.6.

Čakavski nazivi *drvodŕja* (Dobrinj), *kŕvačić* (Bale), *kovačić* (Borut, Beram) i *kovāč* (Borut) metaforični su. Osnovno je značenje navedenih naziva ‘drvodjelac’⁹ (SKOK I/438) odnosno ‘kovač’.¹⁰ Metafore su jasne.

3.1.7.

Naziv *škljokotāč* (Premci) onomatopejski je. Uobličuje zvuk koji se čuje kad djetlić udara kljunom o koru drveta.

3.1.8.

I u slovenskim smo idiomima zabilježili više domaćih naziva koji duguju postanje “radu kljunom”: *čuopotāc* (Kubed), *čópar* (Sočerga), *čúpar* (Gračišče) – izvedenice na -ac odnosno -ar od glagola *čópati*, *čúpati* (SKOK I/342) – i *klávar* – izvedenica na -ar od prim. slov. *kládvo* ‘čekić’ (BEZLAJ II/35).

Oblici *čupodŕvot* i *čipodŕvot* (Brezovica) – složenice od *čupati* + *drvo* – mogli bi biti i prevedenice prema istromletačkim ornitonimima tipa *batilenjo* i sl.

Istromlet. *čupodrivac* (Oprtalj) posuđenica je iz slovenskoga.

3.1.9.

Naziv *pljuvāč* (Pačići) već smo raspravili uz vrstu *Junx torquilla* (v. gore), no mogao je nastati i kontaminacijom *kljuvati* X *pljuvati*, a naziv *kljunāča* (Kringa) mogao je nastati kontaminacijom s oblicima tipa *kljuvač(a)* i sl., no to nije nužno: »(...) kljun čvrst, ravan više manje čunast i dljetu sličan« (GJURAŠIN 295).

Istrorumunjski *kljunuāča* (Žejane) posuđenica je iz okolnih hrvatskih govora.

3.2.

Broj naziva koji ne uobličuju sem ‘kljuvanje po kori drveta’ znatno je manji.

⁸ Usp. *kljuvač* (Benkovac kod Fužina) – HIRTZ 196.

⁹ Usp. *drvodublja* (Srijem) – HIRTZ 99.

¹⁰ Usp. *kovač* ‘*Picus martius*’ (Vrbovsko, Kosinj Gornji, Škrljevo, Ugrini u Vinodolu) – HIRTZ 208 i *kovačić* ‘id’. (Crikvenica, Ugrini u Vinodolu, Tribanj) – HIRTZ 209.

3.2.1.

Za istromletački u Bujama zabilježili smo *rovinasùgi*, ekspresivnu složenicu od *rovina*, 3. l. istromlet. gl. *rovinar* ‘uništiti, pokvariti’ (mlet. *rovinàr*, BOERIO 586) < *rūnāre*, REW 7432 + *sugi*, pl. od *sugo* ‘umak’ (mlet. *sugo*, BOERIO 722) < *sūcus*, REW 8419.¹¹

3.2.2.

Čakavski ornitonim *bravīnčar* (Mali Mlun, Veli Mlun, Praćana) i slov. prim. *brvīnčar* (Marezige) izvedenice su na *-ar* od prim. slov. *bravīnec* odnosno čak. *bravīnac* ‘mrav’ (iste etimologije kao i *mrav*, SKOK II/462, s promjenom *m* → *b*). U istom članku Skok navodi i oblik *brabīnci* (za Leskovac, Srbija). Nazivi ovoga sadržaja običniji su za vrstu *Junx torquilla* (v. gore), no vjerojatno nije riječ o prijenosu značenja jer se mravima hrane i ostale vrste: »Alimentazione: coleotteri xilofagi, formiche e semi di conifere« (DRCHAL 152 – za *Picoides medius*).¹²

3.2.3.

Za slovenske smo istarske govore zabilježili još i *dúplar* (Marezige), izvedenicu na *-ar* od *dúpla* ‘duplja’ (BEZLAJ I/121): »Nidifica in foreste e in parchi scavando nei tronchi una cavità provvista di foro d'entrata circolare« (DRCHAL 152 – za *Picoides major*).

3.2.4.

U Rovinjskom Selu i Katunu Hrvati sve djetlovke zovu *žūna*, kao i istromletačkofoni u Draguču gdje je u uporabi hrvatska prilagođenica *zūna*. Nazivi toga tipa u većini mjesta označuju vrstu *Picus viridis*. Za etimologiju v. niže.

3.2.5.

Čakavski *kākovac* (Žminj) i *kijončar* (Krušvari) po svoj su prilici onomatopejskog podrijetla: »Voce: (...) un calmo *chij*, *kirrok* (...) Il canto assomiglia a quello del Picchio rosso mezzano« (PETERSON 141 – za *Picoides siriacus*).

4. *Picus viridis* i *Dryocopus martius*.

Za ove smo dvije vrste zabilježili relativno malo posebnih naziva, što se pučke nomenklature tiče uglavnom su pokrivene hiperonimom (dakle nazivima za *Picoides major*).

---

¹¹ Prema našem informantu, ako u gulašu kuhamo i djetlića, okus jela se pokvari.

¹² I za širi hrvatski prostor nalazimo oblike ista sadržaja koji ne označuju samo vijoglava: *mravozub* ‘šareni – picchio verde; crni – picchio nero (uccello)’ (PARČIĆ 434); *mrāvār* »zelena tica, kao srednji golub velika, koja jede mrave, pruživši svoj dugački jezik u mravinjak, pa na njega nakupivši puno mravi« (vjerojatno ‘*Picus viridis*’ – op. naša) – KARADŽIĆ 518; *mravar* ‘*Dryocopus martius*; *Picus viridis*’, *mravinjak* ‘*Dryocopus martius*; *Picus viridis*’ (Drenović – Županja), *mravozub* ‘*Dryocopus martius*’, *mravozubac* ‘*Picus viridis*’ (u Dubrovniku i okolici) – HIRTZ 284.

4.1.

Zanimljivo je da za istromletački nismo zabilježili nijedan poseban naziv za ove vrste romanskog podrijetla. Kosovitz i Rosamani za Trst navode +*picoto verde* za *Picus viridis* – sintagma *picoto + verde* ‘zelen’ (< *viridis*, REW 9368a2): »(...) presenta dorso verde oliva« (DRCHAL 150).

Isti sem uobličuje i čakavski oblik *zelenac* ‘*Picus viridis*’ (Vodnjan), izvedenica na -*ac* od *zelen* (SKOK III/648).

4.1.1.

Za vrstu *Picus viridis* u hrvatskim istarskim govorima najčešći su ornitonimi tipa *žuna*: *žūna* (Beletičev Brijeg, Borut, Beram), *žūna* (Kringa, Vela Traba), *žunā* (Ičići). Za slovenske smo govore u istri zabilježili *žolna* (Dekani).

Ornitonimi tipa *žuna* uobličuju sem ‘žut’ (SKOK III/686): »In volo si osserva il groppone giallo« (DRCHAL 150).¹³

4.1.2.

Za *Picus viridis* u čakavskim smo govorima zabilježili i tri sintagme – prvi elemenat sintagmi stavlja ih u opoziciju sa sintagmatskim nazivima za vrstu *Picoides major* (v. gore): *vēli detēlj* (Blaškovići), *vēli baticōk* (Strmac) i *prāvi dēteli* (Ičići).

4.1.3.

Ornitonim *báčvar* u Brseču označuje vrstu *Picus viridis*. Riječ je o izvedenici na -*ar* od *bačva* (SKOK I/86).¹⁴ Sem ‘tucati’ u potpunosti odgovara i našem referentu.

4.2.

Za vrstu *Dryocopus martius* u Brseču vele *črni báčvar* – na naziv za *Picus viridis* dodan je epitet *črni* ‘crn’ (SKOK I/275), zbog boje perja: »(...) con piu-maggio nero uniforme« (DRCHAL 150).

¹³ Nazivi istoga tipa u uporabi su i za vrstu *Oriolus oriolus* (vuga). U oba ih značenja navode i Hirtz (*žuja* – 593, *žujica* – 593, *žujka* – 593, *žuna* – 594, *žunić* – 594), Karadžić (*žuja* – I/240) i ARJ (*žunja* – XXIII/506).

Usp. i *žuna*, *žunja* ‘picchio’ (PARČIĆ 1199); *žūnja* ‘crna *Picus marius*; zelena *Picus viridis*’ (KARADŽIĆ 241); *žolna* ‘crna – *Picus martius*; zelena – *Picus viridis*’ (PLETERŠNIK II/971) te oblik *žuna* koji Hirtz navodi kao hiperonim za sve djetlovke za mjesta Prosićeni Kamen, Kutjevo, Mitrovac i Bukovicu u Dalmaciji.

¹⁴ V. Vinja tumačeći postanje ihtionima *bačvarić* ‘*Paracentropristis hepatus*’, *bacvaric* i *bačvar* ‘*Coricus rostratus*’, pored ostaloga, piše: »Kod tih je naziva motivacijski impuls mogao poteći i od sema ‘tucati’ (...), jer kanjić tuca po udici i povrazu kao bačvar po bačvi (tako naziv interpretira naš ispitanik u Božavi)« (JaFa 29.3.4.4.).

Za ovu smu vrstu zabilježili samo još jedan čakavski naziv, također sintagmu: *dīvji pēteršić* (Vele Mune, Male Mune), sintagmu *dīvji* 'divlji' (BEZLAJ I/103) + *pēteršić* 'pijetlić' (SKOK II/671) – potonje vjerojatno zbog crvene mrlje na glavi koja se u crnom okruženju jasno ističe i podsjeća na pijetlovu krestu: »Il ♂ si riconosce per il vertice rosso carmino, mentre nella ♀ è rossa soltanto la nuca« (DRCHAL 150).

5. Popis ornitonima.

5.1. JUNX TORQUILLA (vijoglav) – PICIFORMES, PICIDAE.

ISTROMLETAČKI: +*colostorto* (Kopar, Oprtalj, Piran, Veli Lošinj – ROS 323), *stortokòlo* (Pićan), *stozikòlo* (Krasica, Pertići), *vijoglāvka* (Žminj), *zavijàc* (Funtana), *zavijàč* (Buje, Labinci, Oprtalj, Tar, Vrsar), *žavijàc* (Tar), *žavijàc* (Motovun, Šverki), *stozikòlo* (Brtonigla, Šverki), *štortikòlo* (Grožnjan, Savudrija, Višnjan).

ISTRORUMUNJSKI: *pljūkavica* (Nova Vas, Šušnjeвица).

MUGLIŠKI: +*coulstuort* (ROS 281), +*furmijár* (ZUDINI 50), +*kuolstuórt* (ZUDINI 80).

HRVATSKI: *bānkovića tīč* (Bankovići), *pljūkavac* (Blaškovići), *pljūkavica* (Čepić), *savijàč* (Bankovići), *sīrkar* (Krušvari), *sīrkar* (Praćana), *sīrkarić* (Krušvari), *vijoglāvac* (Katuni, Motovun), *vijoglāvac* (Pićan), *vijoglāvka* (Žminj), *zavijàc* (Funtana), *zavijàč* (Baderna, Draguzeti, Katun, Vela Traba, Vrsar, Žbandaj), *zavijàč* (Kringa), *zavijàč* (Krasica, Pačići, Soldatići), *zavijāš* (Beram).

5.2. PICOIDES MAJOR (veliki djetlić) – PICIFORMES, PICIDAE.

Nazivi koji slijede (osim sintagmi) vrijede i za vrste *Dryocopus martius*, *Picoides medius* i *Picus viridis*, a samo djelomice i za vrstu *Junx torquilla*.

ISTROMLETAČKI: *baticòk* (Lovreč), *baticòki* (Pertići, Veli Vrh – Pula), *baticòko* (Barban, Funtana, Krasica, Krnica, Šverki, Tar, Umag, Vižinada, Vrsar), *batilèno* (Labinci, Pirelići, Plomin, Višnjan), *batisòko* (Strunjan), +*becasoco* (Kopar – ROS 82, Milje – ROS 82), +*becazochi* (Trst – DORIA 65; KOS 51; PING 51), +*becazoco* (Kopar – DORIA 65, pod *becazochi*, Motovun – DORIA 65, pod *becazochi*, Oprtalj – ROS 82, pod *becatals*, Trst – DORIA 65, pod *becazochi*; ROS 82), *bekacòki* (Bertoki, Kanfanar, Savudrija, Škrinjari, Veli Vrh – Pula), *bekacòko* (Buje, Grožnjan, Lucija, Oprtalj, Pićan, Svetvinčemat, Veli Vrh –

Pula), *bekacòto* (Žminj), *bekalènjo* (Brtonigla, Gradinje, Motovun, Pirelići), *bèkaléño* (Motovun – AIS III/506) *bekasòko* (Bivje), *čupodrivac* (Oprtalj), *+pic* (Trst – DORIA 460; PING 242), *+pichio* (Trst – DORIA 462; ROS 782), *+pico-to* (Trst – DORIA 463; KOS 324; PING 243; ROS 783), *pikjacòko* (Medulin), *pikjatèlo* (Medulin), *rovinasùgi* (Buje), *zùna* (Draguč).

ISTRIOTSKI: *baticòko* (Fažana, Vodnjan), *+becasòco* (Bale – CERN 21, obj. 'ghiandaia', dakle Garrulus glandarius, što je očigledna pogreška), *bekacòki* (Galižana), *bekacòko* (Šišan), *bekasòki* (Šišan), *bekašòki* (Galižana), *bekosòko fiorèl* (Bale), *péikjo* (Rovinj).

ISTRORUMUNJSKI: *batilènju* (Šušnjeвица), *dumbuāču* (Jesenovik, Kostrćan, Nova Vas), *kljunuāča* (Žejane).

MUGLIŠKI: *+becatals* (ROS 82), *+bekatáls* (ZUDINI 12).

HRVATSKI: *baticòk* (Baderna, Barban, Breg, Gradina, Krasica, Marići, Petehi, Pićan, Plomin, Rakalj, Skitača, Šumber, Trget, Veli Golji), *baticòko* (Fundana, Krnica – Luka), *baticòko* (Premantura, Vodnjan), *baticòk* (Vrsar), *baticòk* (Filipana, Foršići, Hreljići, Lupoglav, Marčana, Premci, Roč), *baticòk* (Čiritež), *batilènjo* (Valtura, Žbandaj), *bekacòk* (Dekani, Škatari, Pomer), *bekacòk* (Bale), *bekacòki* (Marići, Medulin), *bekacòko* (Marušići, Svetvinčenat), *bekalènj* (Soldatići), *bekalènjo* (Gradinje), *bekasòki* (Vidaci), *bravīnčar* (Mali Mlun, Praćana, Veli Mlun), *còkar* (Baderna, Cerovlje), *detèl* (Vrh), *detèl* (Beletičev Brijeg, Gradinje), *dètelj* (Lindar), *dètelj* (Katuni), *dítel* (Čepić), *dítel* (Mali Brgud), *dítelj* (Draguzeti, Petehi), *dívji dètelj* (Ičići), *drvodlǎja* (Dobrinj), *dubāč* (Gajana, Veli Vareški), *kijončar* (Krušvari), *klivāč* (Lovreč), *kljovāč* (Pariži, Sveti Petar u Šumi), *kljunāča* (Kringa, Vela Traba), *kljuvāč* (Bankovići, Barban, Motovun, Režanci, Tinjan), *kljuvāč* (Krmed), *kljuvāč* (Kanfanar, Marići), *kljuvāča* (Male Mune, Vele Mune), *kljuvuāč* (Salambati), *kovāč* (Borut), *kovačić* (Beram, Borut), *kđvačić* (Bale), *kūkovac* (Žminj), *māli detèlj* (Blaškovići), *mīci baticòk* (Strmac), *papacòk* (Ližnjan), *peštalènjo* (Skitača), *pljuvāč* (Pačići), *potukjāč* (Brseč), *probijāč* (Mavri), *škljokotāc* (Premci), *tīkjo* (Ližnjan), *tūcavac* (Brušić), *tucidrīvo* (Brovinje, Veli Golji), *tučnjāk* (Štrped), *tukāč* (Brus), *žūna* (Katun, Rovinjsko Selo).

SLOVENSKI: *baticòki* (Malija), *baticòko* (Dekani, Plavje), *baticòki* (Korte), *bekacòki* (Šmarje), *bekacòko* (Pobegi, Prade), *bekacòt* (Škofija), *bekačòki* (Korte, Šmarje), *bekačòko* (Dragonja), *brvīnčar* (Marezige), *čipodrvot* (Brezovica), *čópar* (Sočerga), *čuopotāc* (Kubed), *čúpar* (Gračišče), *čupodrvot* (Brezovica), *dúplar* (Marezige), *klávar* (Gračišče).

CRNOGORSKI: *djetlić*.

5.3. PICUS VIRIDIS (zelena žuna) – PICIFORMES, PICIDAE.

ISTROMLETAČKI: +*picoto verde* (Trst – KOS 324, pod *picoto*; ROS 783, pod *picoto*), +*picoto* (Trst – PING 243, obj. 'Picus viridis, rubeus), *žuna* (Oprtalj), *žuna* (Pirelići).

HRVATSKI: *báčvar* (Brseč), *právi djetelj* (Ičići), *věli baticđk* (Strmac), *věli djetelj* (Blaškovići), *zelenáč* (Vodnjan), *žuna* (Ičići), *žuna* (Kringa, Vela Traba), *žuna* (Beletičev Brijeg, Beram, Borut).

SLOVENSKI: *žolna* (Dekani).

5.4. DRYOCOPUS MARTIUS (crna žuna) – PICIFORMES, PICIDAE.

HRVATSKI: *črni báčvar* (Brseč), *dívji pēteršić* (Male Mune, Vele Mune).

POPIS LITERATURE S POKRAĆENICAMA:

ANDR: Jacques André, *Les noms d'oiseaux en latin*, Librairie C. Klincksieck, Pariz, 1967

ARJ: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–XXIII, JAZU, Zagreb, 1880–1976

BEZLAJ: F. Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika*, I–II (A–O), SAZU, Ljubljana, 1977, 1982

BOERIO: G. Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano*, Mletci, 1856

BREHM: A. E. Brehm, *Kako žive životinje*, Otokar Keršovani, Rijeka, 1966

DRCHAL W. Černy – K. Drchal, *Impariamo a conoscere gli uccelli*, Istituto Geografico Deagostini, Novara, 1982

DURANTE: D. Durante – Gf. Turato, *Vocabolario etimologico veneto – italiano*, Editrice "La Galiverna", Padova, 1987

GIGLIOLI: E. H. Giglioli, *Avifauna italica*, Le Monnier, Firenca, 1886

GJURAŠIN: S. Gjurašin, *Ptice*, I–II, Naklada "Matica Hrvatske", Zagreb, 1899, 1901

GREGORI: J. Gregori – I. Krečić, *Naši ptiči*, DZS, Ljubljana, 1979

HIRTZ: M. Hirtz, *Rječnik narodnih zoologičkih naziva*, JAZU, Zagreb, 1938–1947

JaFa: V. Vinja, *Jadranska fauna. Etimologija i struktura naziva*, I–II, JAZU – Logos, Zagreb–Split, 1986

- KARADŽIĆ: Vuk Stefanović Karadžić, *Srpski rječnik*, I-II, Prosveta, Beograd, 1986 (prema bečkom izdanju iz 1852)
- KOSOVITZ: E. Kosovitz, *Dizionario-vocabolario del dialetto triestino e della lingua italiana*, Libreria internazionale "Italo Svevo", Trst, 1968
- PARČIĆ: D. Parčić, *Rječnik hrvatsko-talijanski*, Zadar, 1901
- PETERSON: R. Peterson – G. Mountfort – P. A. D. Hollom, *Guida degli Uccelli d'Europa*, Franco Muzio and c. Editore, Padova, 1983
- PIGAFETTA: A. Pigafetta, *Vocabolario ornitologico veneto*, Istituto Veneto di Arti Grafiche, Padova, 1975
- PINGUENTINI: G. Pinguentini, *Nuovo dizionario del dialetto triestino*, Del Bianco Editore, Modena, 1984 (reprint izdanja iz 1969.)
- PIRONA: G. A. Pirona – E. Carletti – G. B. Corgnali, *Il nuovo Pirona – vocabolario friulano*, Società filologica friulana, Videm, 1983
- PLETERŠNIK: M. Pleteršnik, *Slovensko – nemški slovar*, CZ, Ljubljana, 1975 (pretisak)
- REW: W. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1972
- ROS: E. Rosamani, *Vocabolario giuliano*, Capelli Editore, Bologna, 1958
- SKOK: P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I-IV, JAZU, Zagreb, 1971-1974
- P. Skok, *Osnovi romanske lingvistike*, I-III, Zagreb, 1940
- ZUDINI: D. Zudini – P. Dorsi, *Dizionario del dialetto muglisano*, Casamassima Editore, Videm, 1981

BIRD-NAMES FOR *PICIDAE* IN ISTRIA

Summary

The paper deals with 154 bird-names for Picidae in Istria (the island of Krk is included). The author gives the etymological solution for each term; he also suggests some new ethymologies. The elaborated names are part of a corpus containing about 9000 bird-names in Istria collected by the author from 1985 to 1992.